

24-KRAJCARY CZY ÓWIERĆTALAR ?

Jednym z wielu skutków wybuchu wojny trzydziestoletniej (1618-1648) było poszukiwanie środków na jej prowadzenie. Stąd też na początku lat 20-tych XVII wieku w mennictwie śląskim – podobnie jak i na terenie większości ziem znajdujących się we władztwie habsburskim – pojawia się nowy rodzaj pieniądza. Jest to srebrna moneta o nominale 24 krajcarów i w momencie wprowadzenia jej do obiegu o wartości 1/3 talara. Początkowa wartość monety 24-krajcarowej bardzo szybko spada: wg ordynacji z 15.08.1619 r.: 7,974 g. srebro próby 625, wg ordynacji z 08.10.1619 r.: 7,853 g. srebro próby 593, wg ordynacji z 23.12.1621 r.: 5,053 g. srebro próby 281¹. Wojna trzydziestolecia oraz związane z nią zjawiska spekulacyjne wywołały inflację, która zakończyła się załamaniem kursu pieniądza przede wszystkim w Niemczech oraz na Śląsku (tzw. *Kipper- und Wipperzeit*). Dopiero w grudniu 1623 r. przeprowadzona została reforma monetarna, która przywróciła standardy monetarne i radykalnie zdewaluowała monety inflacyjne (np. kurs monety 24-krajcarowej ustalony został na 3 krajcary).

W latach 1621-1623 popularne 24-krajcarówki bite są m.in. w księstwie legnicko-brzesko-wołowskim przez braci Jana Chrystiana i Jerzego Rudolfa panujących wspólnie od roku 1605, a następnie od roku 1621, jako samodzielni książęta brzeski i legnicki.

Na szczególną uwagę zasługują odmiany monet 24-krajcarowych oraz monet o nominale 1/4 talara bitych w Księstwie Legnickim. Emisję monety o nominale 24 krajcarów Jerzego Rudolfa Legnickiego (1621-1652) charakteryzuje różnorodność odmian stempli wynikająca z jej bicia w różnych mennicach (Chojnów, Legnica, Wołów), ale także powszechny brak standardów w zakresie stosowanej średnicy (od 28,2mm do 31,0mm) oraz wagi bitej monety (od 3,52 g. do 5,84 g.)². Podobnie ma się rzecz z monetą ćwierćtalarową, której rzeczywista średnica (od 29,5 mm do 30,2 mm) oraz waga (od 5,08 g. do 6,79 g.)³ bardzo często odbiegają od ustaleń cesarskiej ordynacji mennicznej, ustalającej w roku 1619 jej wagę na 7,305 g. srebra próby 888⁴. O ile rozróżnienie podstawowych odmian monet Jerzego Rudolfa można znaleźć w opracowaniach Kopickiego⁵ czy Friedensburga i Seger⁶, to jednak z powodu podobieństwa stempli używanych do bicia obu typów tej monety oraz częsta zbieżność ich wagi i średnicy mogą budzić uzasadnione wątpliwości, co do nominalu, z jakim tak naprawdę mamy do czynienia. Pytanie to jest o tyle zasadne, iż w okresie dukatowo-talarowym siła nabywcza pieniądza wynikała z wartości zawartego w nim kruszcu – niezależnie od faktu, czy określona moneta bita była stemplem „typowym“ dla np. innego nominalu.

---

1 Cejnek J., *Österreichische, Ungarische, Böhmische und Schlesische Münzprägung von 1519-1705 und 1705-1935*, Wien 1935, str. 92.

2 Dane metryczne dla egzemplarzy badanych przez autorów.

3 Dane metryczne dla egzemplarzy badanych przez autorów.

4 J. Cejnek – j.w.

5 Kopicki E., *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, tom VIII, cz. 1, Warszawa 1982, Kopicki E., *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa 1995.

6 Friedensburg F., Seger H., *Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit*, Breslau 1901.

Nie tylko podobieństwo stempli monet 24-krajcarowych i ćwierćtalarowych oraz podobne ich wagi mogą powodować kłopot z jednoznaczną ich kwalifikacją do danego typu. Także wymienione powyżej opracowania Friedensburga i Segera oraz Kopickiego, poprzez różnice w klasyfikacji tych monet nie ułatwiają tego zadania.

Edmund Kopicki zarówno w tomie VIII *Katalogu* jak i w *Ilustrowanym skorowidzu* nie notuje odmian monety 24-krajcarowej Jerzego Rudolfa Legnickiego bez oznaczonego na niej nominału (24), klasyfikując je jako monety o nominale ¼ talara (odpowiednio w *Katalogu* poz.: 214-216, 226-227 i 243 oraz w *Ilustrowanym skorowidzu* poz.: 5262-5275). W katalogu podana jest również dla tej monety waga 7,2 g. i średnica 29-31 mm⁷.

Z kolei Friedensburg i Seger podają w przypadku monet Jerzego Rudolfa trzy odmiany bez oznaczonego nominału (24): pod poz. 1621 moneta 24-krajcarowa sygnowana na rewersie inicjałami A – K (A. Kraumann, mennica nieokreślona), pod poz. 1668 moneta 24-krajcarowa sygnowana na rewersie inicjałami M – T (Marek Taubner, mennica Chojnów) oraz pod poz. 1689 moneta 24-krajcarowa sygnowana na rewersie znakiem lilijka (mennica Legnica). W tym opracowaniu nie są jednak podane dane metryczne tych monet.

¼ talara 1621, mennica nieokreślona, Ø 30-30,3 mm, 5,08 g.
Kop.5263, FuS.1621 (jako 24-krajcary)

¼ talara 1621, mennica Chojnów, Ø 29,5-30,2 mm, 6,47 g.
Kop.5264, FuS.1668 (jako 24-krajcary)

⁷ Podana w Katalogu E. Kopickiego dla monet 24-krajcarowych waga i średnica, to odpowiednio 5,1 g i 29-30 mm.

¼ talara 1621, mennica Legnica, Ø 29,5-30mm, 6,10g
Kop.5269, FuS.1689 (jako 24-krajcary)

Próbie najbardziej prawdopodobnej klasyfikacji monet ćwierćtalarowych i 24-krajcarowych bitych w latach 1621-1623 przez Jerzego Rudolfa Legnickiego można przeprowadzić drogą analizy danych metrycznych reprezentatywnych ilości monet danego typu. Analiza taka wykazuje, że średnia waga monety o nominale ¼ talara z roku 1621 wynosi 5,88 g., natomiast średnia jej średnica wynosi 29,9 mm⁸. W przypadku monety o nominale 24 krajcarów bitej w latach 1621-1622, jej średnia waga wynosi 4,13 g., natomiast średnica 29,3 mm⁹.

24 krajcary 1622, mennica nieokreślona, Ø 29-29,5 mm, 4,09 g.
Kop. –, FuS.1637

24 krajcary 1622, mennica Legnica, Ø 29,5-30 mm 3,58 g.¹⁰
Kop. –, FuS.1693

8 Na podstawie danych metrycznych 10-ciu egzemplarzy.

9 Na podstawie danych metrycznych 50-ciu egzemplarzy, w tym 10 egzemplarzy z roku 1622 bez oznaczenia nominału i 1 egzemplarz bez oznaczenia daty.

10 Ilustracja Warszawskie Centrum Numizmatyczne, aukcja nr 37, poz. 644.

24 krajcary 1622, mennica nieokreślona, Ø 29 mm, 3,92 g.
Kop. –, FuS.1639

Powyższa analiza jednoznacznie wskazuje, że obok monet o nominale $\frac{1}{4}$ talara, na których w odróżnieniu od popularnych 24-krajcarówek nie był umieszczany nominał (24), w powszechnym obiegu pieniężnym funkcjonowały również nie zawierające oznaczenia nominału krajcary.

Analizując dane metryczne obu rodzajów opisywanych monet należy także zauważyć, iż wśród monet bitych od roku 1622 w Księstwie Legnickim, na których brak jest oznaczenia nominału, z wyjątkiem tylko jednego przypadku¹¹ nie stwierdzono w badanym materiale źródłowym występowania monet, których waga przekroczyłaby 5,00 g. (jak wykazano powyżej, najniższa, stwierdzona waga monety o nominale $\frac{1}{4}$ talara z roku 1621 wynosiła 5,08 g.). Na tej podstawie można domniemywać, iż od roku 1622 moneta ćwierćtalarowa została wyparta przez popularną 24-krajcarówkę. Wyjątkiem od tej zasady były monety tego nominału bite już wyłącznie charakterystycznym, całkowicie odmiennym od krajcarowego stemplem (zob.: Kop.5271-5273¹², 5283¹³ i odpowiednio FuS.1631-1632, 1655).

---

11 $\frac{1}{4}$ talara 1622, mennica Legnica, Ø 29,2-29,8 mm, 5,60 g. (Kop.5275); prawdopodobnie emisja z pierwszych miesięcy 1622 r. zastąpiona już w następnych miesiącach emisją monet 24-krajcarowych.

12 Na rewersie tarcza herbowa z klejnotami.

13 Moneta wybita z okazji śmierci Zofii Elżbiety.